

A színház üdv'hely és nem hordópódium

Tanoda/akadémia/főiskola/egyetem, 3. rész

„Együttműködését kívánok,
a közös kín demokráciáját!”
Harag György

KIVÉTELES figyelem, a korábbi rendező osztályok és Marton Endre végzőseinek jelenét és holnapját MGP (Molnár Gál Péter) a *Népszabadság*ban méltatta: „Van munkáikban valami zaklatott ritmus- és tempóérzék: elidegeníthetetlen sajátjuk a halvány ironia; vonzódás – még tragédiák esetében is – az ironikus dialektikus látás-láttatás módhoz. Ez a színházi raj nem a játékkonvenciók forgatásával keresi a maga igazát, hanem a társadalom napi működését faggatja... E fiatal rendezők jelentős föllépését színházművészetünkben az állami irányítás is helyesen észlelte, és igyekezett pártolni munkájukat. Ennek legbiztatóbb jele, hogy e fiatal művészek közül többen kerülnek főrendezői, művészeti vezetői állásba, és így alkalmuk nyílik rá, hogy felelősek legyenek saját munkájukért, valamint hogy segíthessék egymás kibontakozását. Ez a »hatalomátvitel« természetesen nem valamiféle nemzedéki őrségváltás a magyar színházművészetben. E fiatal rendezők nem pozícióéhes fiatal farkasok, hanem mesterek jó tanítványai, de abban az értelemben is, hogy a társadalmi elkötelezettséget, a művészi felelősségérzetet harcként fogják fel a lusta rutinnal, az időtől elmaradó tehetetlenséggel” (*Színházi helyzet*, 1973. VI. 17).

Semmitmondás, a politika nyájbeszéde. Új generációt, öntudatos, hatalmat érdemlő ifjúságot!? Akiket azonmód „Fiatal művészeknek” nevez, de hát maguk mondják: még a szakmájukat se tudták. Főrendező? Művészeti vezetők huszonévesen? Álságos MGP helyzetjelentése azért is, mert a főiskolán a jó tanítványok „mestereit” belügyi jelentéseiben („Luzsnyánszkyként”) már évekkel korábban, változatos jelzőkkel ódivatúként jellemezte. Ilyenképpen a pártos jövőmondásban a pedagógiai munka esztétikai iránya és a Mester minősített kvalitása közt diabetikus zavar mutatkozik. Még valamit. Amit főntebb idéztem, arra Karinthy Márton is hivatkozik. De MGP cikkéből egy passzust elhagyott, ami a rendezőhullámokra, a Sík Ferenc-, Sándor János-, Ruszt József-évjárat után a Székely, Babarczy, Iglódi, Zsámbéki vonalat követően a Marton-osztályra utalóan mondja. „Két legfontosabb vonása ennek a laza szálon egymáshoz kapcsolódó

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991–1999). Legutóbbi kötete: *Hamlet, a magyar* (2020).

fiatal rendezőcsapatnak a fizikai cselekvések ironikus hálóján keresztül megteremtett színpadi élet és az időszerűségeket kutató önvizsgálat. Ritkán játszott klasszikusok is felkeltik a mához intézett szót. Anélkül, hogy kívülről erőszakolnánk a drámára szempontokat: belülről bontják ki az időszerűnek érzett gondolatokat.” De: mi a Ma? Mi az, ami elmondható? „Mához intézett szó?” – felengzős semmitmondás.

ÖT ESZTENDŐ fél és évvégi színpadi mutatványait próbáljuk összegezni: ki mivel vizsgázott? Karinthy Márton könyvében előadások, jelenetek sora. Em-lítettük, Valló Péter a *Passió* mellett színre vitte a főiskolán Aiszkhülosz *Leláncolt Prométheuszát* (1972), amit már MGP a *Népszabadságban* méltatott: „nem a színpadi hatásokat modernizálta, csak a szöveg mához beszélő gondolatait erősítette föl, tette hallhatóvá” (1972. III. 12.). Egyhasábos cikkében Molnár a „mai gondolat” mivoltát egy szóval sem fedte fel, miként imént idézett, „mához intézett szóra” utaló cikkében sem. Valló *Az ügynök halálával* diplomás vizsgáját abszolválta 72 decemberében. Kornis Mihály Hampton *Emberbarát* című darabját jegyezte 1972 elején, majd Kaposváron a *Tartuffe* következett, címszereplő: Verebes István; „Élveteg, perverz Sztálint akartam, és nagyon jól megcsinálta” – mondja Kornis. Szolnokon, '73 telén Kertész Ákos *Makrájával* gyötrődött, aztán otthagyt a produkciót, ott a várost, és bevégezte rendezési ambícióját. Íróvá vajúdta magát, melyhez a főiskolai éveket is hasznosnak mondta. Ascher Tamás a *II. Richárd* egy jelenetét is rendezte, magasabb feladatként Euripidész *Alkétisz* című darabjával vizsgázott '72 tavaszán. Befejezőként pedig Kaposváron, az ősz végén Szép Ernő *Patikájából* a laposladányi emberi sorsok, pangó életek poétikus vízióját visszhangos elismeréssel elevenítette színházzá.

ILLÉS ISTVÁN harmadéven Lorca *Don Perlipin és Belisa szerelme a kertben* című „erotikus hallelujával” hétköznapi poeticában „üzent” az emberiségnek, miszerint a „pinánál nincs jobb”. Aztán következett a bal agyféltekés miskolci produkciója, amit elfelejtett említeni Karinthynek: 1972. november 7. alkalmából Illés egy kommunista giccset, L. Rahmanov *Viharos alkonyatát* utoljára prelegálta magyar színpadon. Amiben Major már 1945-ben parádézott, s 1970 őszén a Nemzeti még mindig ezzel az előadással vonta fényben Vlagyimir Iljics örökévalóságát. Illés diplomahitelesítő előadása is az Avas-alján következett, Csehov *Cseresnyéskertje*. Amelyről Demeter Imre könnyed dicsérettel azonmód látta az új világ ígéretét: Illés „nem engedi, hogy elsirassuk a meddő szépségeket, az értelmetlen életformát” (*FSzM*, 1973/15). Igen, érzelmek fosztott új világ következett, Illés sommásan egy mondattal elintézi miskolci úrhatnáságát: „sok aljasságot elkövettem”. Verebes István önéletrírásában (*Tólig*) dermesztő légkörét idézi Illés miskolci színházának. Aminek valósága: szenvtelenül kiiktatott, leépített, nyugdíjazott embereket. Vezetőként az új magyar dráma ügye és Csehov-sorozata működésének érdemes fejezete. Illés maga sem értette, hogy később mi történt vele. Az, amit ő művelt másokkal. Ritkán, csak nagy önismertetes pillanatokban észleljük, az Igazság nemtője minden időben munkálja életünket. Illés később Győrben, majd Kecskeméten dolgozott, helyére 1994-ben

a színházi élet főispánja, Babarczy László diákját, Bal Józsefet ültette direktornak. Illés hétszínházra híresen ivott, s oly annyira leszázalékolta magát, hogy szakiskolában óraadóként végezte. 2006-ban elhunyt.

NAGY ANDRÁS LÁSZLÓ bukott előadását említi, miszerint Hegedüs Géza rábeszélésére Bessenyei György *A filozófus* című darabjára szánta magát. Amiről a tanár úr így vélekedett 64-es drámatörténetében: „már majdnem játszható komédia”. Az egy felvonásra húzott darab előadását pedig Hegedüs már „igazán vidám játékként” méltatta (FSzM, 1972/2). Nagy András László Darvas József *Részeg esőjével* Debrecenben mestervizsgázott 1973 tavaszán. Már előtte dolgozott a Csokonai Színházban (Dzsagarov: *Az ügyész*, 1972), s a társulat ismeretében jól osztott szerepet. A Nemzeti 1964 elején Kazimir Károly (mv) rendezésében mutatta be a Darvas-regény dramatizálását, s mint Márkus Béla elemzéséből kitűnik, rekviemjét az író átdolgozta, tisztította a dráma sodrását (*Hajdú-Bihar megyei Napló*, 1973. IV. 15.), Nagy András pedig „hatásos történelmi tablókat” szervezett előadássá, írja Márkus, ami hibádzik: gyöngül a második rész, fölösleges jelenetek is nehezítik, a koridézó mozgalmi dalok pedig haloványan élnek a színpadon. Mondhatjuk: Nagy tudta a politikai úzust; kevésbé azzal, hogy az Írószövetség elnökének darabjával intézte szakmai exámenjét, inkább pártszerűen önpiszkoló nyilatkozatával. Munkája során megvilágosodott előtte: „nem »utolsó csatlós« volt az ország, hanem »első«” (*Napló*, 1973. IV. 5.). Rákosi elvtárs is így gondolta és mondta volt. Molnár Gál fölénytíljét most hanyagolva, a kaposvári előadásokhoz felérő ámulattal fogadta kegyébe Darvas drámáját és ifjú rendezőjét: „különösen az ellenforradalom köré csomózódó, fájdalmasan szókimondó része megrendítő előadásra adott alkalmat”. Így hát: „Kitűnő” rendezés, mely „gyönyörű színházi pillanat. Gyönyörű társadalmi pillanat” (*Népszabadság*, 1973. IV. 18).

Rendezői életére visszatekintve Nagy András László nem részletezte a szakmával és politikával elegy tévelygéseit, melynek sorozata 90 után kivezette őt a színházi világból, s már az orvosi hetilap szerkesztőjeként vallott egykori diáktársának (2014-ben elhunyt). Feltűnő, szava sincs munkásságának nyíregyházi fejezetéről, és sikeres pillanatát kiejti keserűen tárgyyszerű emlékezéséből. Noha a *Segítsd a királyt!* erős, hatásos színre állítása a színház ünnepelt eseményévé nemesedett (1984). Avagy kérdés: Ratkó József szellemtársaságát is hasonló tévedésnek vélte, mint a Nemzetibe való szerződését 1973 őszén?

MECZNER JÁNOS sorolja, mindenféle stílusban tájékozódott. Egri Istvántól Tovsztozonovig számos mester körében inaskodott; a Nemzetiben Major és Marton mellett, továbbá Ádám Ottó, Kerényi Imre és Horvai István stílusát is megismerhette. Különös, vizsgáiról szót se ejt. 1972 telén Molière *Kényeskedő*kjével lépett tanárai elé, majd tavaszon a dramaturghallgató Schwajda György *Palamedes* című egyfelvonásosát segítette színre. Egykori színi újságból tudjuk, Cserhalmi Imre, a *Népszabadság* munkatársának *Eszter* című, kortársi történetével érdemelt mesterlevelet Győrben '73 tavaszán. A *Népszabadság*, a *Film Színház Muzsika* és a helyi lap, a *Kisalföld* is dicsérte munkáját. Már úgy dolgozott,

hogy tudta szerződtetését: „Én nem kívánok a diplomám és az előadás sikerén kívül mást, minthogy meglegjem helyemet a győri Kisfaludy Színház kollektívájában” (*Kisalföld*, 1973. V. 10.). Tartósan megtalálta. 1978 októberében Meczner rendezte Illyés Gyulának az alkalomra átdolgozott *Fáklyalángját*, az új győri színházépület avatásának ünnepi bemutatóját. A Cserhalmi Imre igazgatta teátrumban főrendezővé emelkedett (1975), mégis Karinthynek így summázta indulását: „Évekre volt szükségem, mire elhittem, hogy jogosan kaptam diplomát.” Ide illik Maklár Zoltán gyakran idézett bon mot-ja, miszerint egy fiatal színházinak mondta: „Jó, hogy főrendező vagy, de mikor leszel rendező?” 1980–1989 között Meczner a Népszínház tagja, majd az Arany János Színház igazgatója, és nyugdíjazásáig a Budapesti Bábszínházat vezette. Valamikori társai elismerő meglepetéssel mondták róla: nem gondolták volna...! – tisztelve színházszervezői erőnyeit. Becsüléssel említem: 1999 tavaszán Debrecenből Lengyel Györgyöt invitáltam, egykori sikerét, Szabó Magda ókúti-epozsát rendezze újra a Nemzetiben. A Csokonai Színház-beli nyúgei miatt Lengyel nem vállalhatta, így hívásunkra Meczner János állította színre a *Régimódi történetet*. Bolydult, posztó-modern stíldiktátumos, szerző- és darabfelforgató időket éltünk már akkor is, de Meczner nem akart „üzenni”; Szabó Magdához hív, a szerző örömeiben, a színészek becsülésében nyugodt munkahangulatban elevenítette meg a cíviskrónikát.

GÁLL ERNŐ már másodévesként, '70 áprilisában Váradon dolgozott, Zorin Varsói melódiáját vitte színre, majd '73 februárjában a Románia-szerte sokat játszott, Baranga *Miniszter, a barátom* című vígjátékát jegyezte. Diplomásan, Szókével ellentétben, „apostoli” érzésekkel hazatért Nagyváradra, ahol keveset időzött. Megkésetten már gyanította hibáját: „nagy mellénnyel” kezelte a társulatot. Nem említi, de rendezett egy jelentéktelen román darabot, továbbá a *Liliomfit* és társban O' Neill *Egy igazi urát*. Két év múltán Temesvárra szerződött, ahol Marin Sorescu *Ősanya*, más fordításban *Anyáol* című monodramáját állította színre 1976 novemberében. Áttelepedett, a pécsi színház fogadta, s mint okolja, Sík Ferenc stílusát nem állhatta, elhagyta Pécsét, vele a színházi életet is, és a Magyar Rádió rendezőjeként évtizedeken át boldog nyugalomban dolgozott. Vallomásán átüt némi önismereti zavar. Gáll a maga módján úgy dolgozhatott, ahogy elgondolta. Amiben hibádzott, azt Sík főrendezőként a bemutató előtt javíthatta. Színészete után Gáll rendezőként is elsorvadt a sikerhiányban. A pécsi Nemzeti erős színház volt, Sík mellett Paál Istvánnal vagy Czímer József dramaturggal is tartani kellett a tempót. Ha nem is említi, vélhetjük: Gállt már Nagyváradon nyomaszthatta Szabó József rendező, aki szellemi-erkölcsi tartást jelentett „Szigligeti házában” (Ady). Szabó például Páskándi abszurdoidját, *A bosszúálló kapust*, Madách *Tragédiáját* egy oratórikus misztériumba keretezett újító gondolattal hatásosan vitte színre, miként Bálint Tibor *Sánta angyalok utcájának* dramatizálását Kolozsváron. Sík pedig Shakespeare (*Titus Andronicus*), Hernádi Gyula (*Falanszter*), Illyés darabjainak (*Dupla vagy semmi*) szuggesztív pécsi előadásai mellett, a gyulai Várszínház művészeti vezetőjeként Kodály és

Bartók jegyében szellemi műhelyt teremtett. Alighanem Gáll egyedül szeretett volna legény lenni teátrumában. Világlátása mellett honismereti zavarára utal, amint Harag György munkásságát értelmezte. Azt mondja Karinthynek: Harag kiment Angliába, s hazatérve „teljesen megváltozva, újjászületve, gazdagodva jött haza”.

Súlyos tévedés. Évtizedes, sorozatos bukás és pokoljárás ébresztette Haragot a folytonosan nyugtalan, önkritikus, kutató küzdelemre. Kísértette őt persze sok élmény, moszkvai előadások (1955), s a szűk egy hónapos angliai út is, de ő újjá szenvedte magát – a haláltábornok megjárta emlékekkel az újkori román lágeréletben. Egyébiránt Harag 1975-ben járt Londonban, előtte már az erdélyi színjátszást ébresztő előadásai születtek: *Özönvíz előtt, Szerelem, Tornyot választok, Egy lócsiszár virágvasárnapja, Fekete macska, Az ember tragédiája*. Mindannyi fényjelző előadás az erdélyi és nemzeti színjátszásunk történetében is. Gáll gondolkodása hasonlatos némely társának zavarához; a stílusimport, s egyéb trükk-hozományok semmit se érnek, ha az alkotó a művet a maga poklában nem hevíti személyessé. Harag kivételes európai művész volt; az egyetemes és a nemzeti-kisebbségi lét kérdéseit sűrítette színpadi (Sütő, Székely János, Gorkij, Csehov, Móricz műveinek) látomásába, s művészete a modern magyar színjátszás korszakos fejezetévé magasodott. A szenvedést nem lehet megúszni, mondta Harag, mondta ezt megannyiszor folytonos újrakezdéseinek nyugtalanságában. Egyébiránt Gáll Ernő se a 94-es *Színházművészeti Lexikonban*, sem a romániai *A hét Színjátzó személyek* című színi névgyűjteményében (1982) nem szerepel.

SZÓKE ISTVÁN-ról részletesebben is. Harmadéven a *Leonce és Lénát* rendezte a főiskolán. '72 tavaszán Kleist *Amphitryon*-ját állította színre Marosvásárhelyen, de előtte már a főiskolán is színpadra állította. A modernkedés Vas utcai marmorát is jellemzi Ascher Tamás emléke: „Egy próbán bent volt Mityu [Kornis], aki utálta Szőkét, jött hozzám, hogy te, ez fantasztikus, nagyon jól csinált a Szőke! Azt mondtam, tényleg, ez egy beckett-i hangütés. Úgy rángatja Amphitryon egy hosszú kötélen a szolgáját, Sosiast, ahogy Pozzo a Luckyt a Godot-ban. Ez igen, ez már valami! Erre mint igazi művészi élményre emlékszem. Azt éreztem, hogy itt valaki közölünk már tud rendezni!” Ha így történt, évtizedek távolából úgy tűnik: a martoni ifjak a gyermeki modernkedés gőzében izzasztották magukat. Meglehet, hasonló importképekről számolt be apjának Karinthy Márton is, aki rémlátással vizionálta a hazai színház jövőjét. Szőke István nem tért vissza szülőföldjére. Tompa mestertől tudom, a vásárhelyi *Amphitryon* után út-ralalóként kérte-tanácsolta Szőkének: „Ne blamálj, fiúka!” Kaposváron szovjet darabbal, Katajev *A műveltség netovábbja* című vígjátékával diplomázott '73 tavaszán. Itt kezdte színházi életét is, lobbanékony, füllelt erotikából ihletett instrukciós természete, munka-őrülete többeket megragadott, mások megfogadták: vele soha többet! A *Piros bugyelláris* kifordítom-befordítom népszínművel védjegyezte magát. Verebes István emlékiratában jellemezte: Szőkének az intenzív jelenlét a hangerőfokozást jelentette (*Tőlig*). Társai szerint: volt

egy jó évtizede. Túlméretezett dicséret, pontosabban: a korszakolás látatlanból vétetett. A Székely–Zsámbéki időszak elején a Nemzetiben vendégként a *Csapodár madárkát* rendezte (1979. január). Riasztó emlék: Koltai Róbert folytonosan üvöltött, Sinkovitsot akarta lejátszani, aki pedig bájos komédiásként disputált, de gesztusait görcsös kényszer is vezette, ami a rendező instrukcióinak torzított visszfényeként haloványra betegítette a reneszánsz komédiát. Sinkovitsnak ördöggörcse lett Szőke, majd Székely–Zsámbéki Nemzetije is, s a Lipótmezőre menekült. Szőke jó időre elmaradt a Nemzetiből, de minősíti, hogy a Zsámbéki és Székely 82 után már nem hívta dolgozni a Katona József Színházba. Miskolcra gyakran utaztam, mert Csiszár Imre munkáiról szívesen tudósítottam. Egy alkalommal Szőke István dolgos délelőttjére is kedvem támadt. A színház ugyan nem titkos művészet, de Szőke annak tekintette. Sokat látott hírlapíróként meredten ámultam a próbán: rendező úr üvöltözött, fejéhez kapkodott és felszaladgált a színpadra, ahol előmutogatott színészeinek. S amikor intenzív alkotói mámore tetőzni látszott, hirtelen elrikkantotta magát: hagyd el a próbát! Semmi sértődés, távoztam, majd utólag a büfében a színészek, kik mosollyal, kik meggyötörten közölték: rendező úr még ügyabbul, cifrábban hevítette az alkotói légkört. Tüzes hajlamát más alkalommal, másként én is megélhettem. Egy miskolci előadás után kérte, utazhasson velünk Pestre. Hátul ültünk, futott a kocsi a késő éjszakában, beszélgettünk, vitatkoztunk, s egyszer csak érzem: Szőke úr combomat kezdé szorongatni. Csapodár egy madárka gondolám, s karját visszatoltam ennen magához, aztán ismét próbálkozott, de repetás izgalmát újra lehűtöttem.

Csaknem egy évtized múlva, 1991 áprilisában találkoztunk – a Nemzeti Színházban. Abban az 1990/91-es évadban Csiszár Imre irányításában Tersánszky *A kegyelmes asszony portréja* című darabjára készült, a premiért február 22-ére hirdették. A főpróba hetére annyira tájékosodott a hangulat, hogy a színészek közölték: nem hajlandók játszani! A díszlet és a jelmez is elkészült, de a bemutató elmaradt, több mint ötmillió forint nélküle repült ki a Várszínház ablakán. Ha a társulat és a rendező között a bizalom megszakad, a bukás garantált. Itt több történt. Az is egy változat persze, hogy a színészek elhatározzák, ha rendezőjük ellenében is, megmentik az előadást. De most a művészek szeizmográfja a tűrhetetlenig lendült. Szőkét az új évadhoz érvényes szerződés kötötte, találkozásunk alkalmával már mondta is terveit. De érdekelt a köz vélekedése. A Nemzeti színészeitől egyenként, négy szemközt megkérdeztem: hajlandóak-e újra Szőke Istvánnal dolgozni? Senki nem óhajtott. Idősek és fiatalok, csaknem félszázan, népfrontos egységben közölték: NEM! Szőkével tudattam: s mint-hogy szerződése még egy évig a Nemzetihez kötötte, fizetését folyósítottuk, de munkáját nem igényeltük. Olcsóbb megoldás, mintha újra rászabadítottuk volna a Nemzeti társulatára.

Nem beszélem el a történetét, ha Karinthy Márton könyvében Szőke nem szólít meg. Főiskolás éveire utalóan fölényesen nyilatkozta: „A Nemzetiben akkor sem lehetett normális színházat csinálni, ahogy ma sem lehet, és kérdés,

a mi életünkben lehet-e egyáltalán.” Hosszan tűnődhetnénk Szőke István ezredfordulós Nemzeti-axiómáján, de csak röviden! Mert: Szőke István véleménye érvénytelen a Nemzeti ügyében. A társulat által egyhangúan elutasított rendező, aki a „normalitást” igényli, miközben személye az abnormitást képviselte és gyakorolta. Az abnormitás: öngerjesztett háborodottság, trágár üvöltözés, mániás erőszakosság, mint az alkotófolyamat hullámhossza. A színház ugyanis: „emberkertészet” (J. L. Barrault). Szellemi szerveződés is tehát, s ha egy társulat nem óhajt valakivel együttműködni, akkor a közösséget menteni muszáj a kényszerből. Mert a színház vége, ha a társulat kezd maga mentésébe.

Egyébiránt Szőke zavara más likakból is előbugyog. 1973-as ittmaradását így okolta: „otthon a szakmai élet kilátástalan volt, ’89-ben kellett eljönnie, hogy ez megváltozzon”. Tény: Romániában a zsarnokság egyre tébolyosabban gyötörte az embereket, a románoknál is elvakultabban a magyarokat, zsidókat, s minden kisebbséget. Talány, vajon Szőke önigazolása okán nem akarja tudni, hogy éppen ezidőben (1972–73) kezdődött Harag Györgynek az egész erdélyi színházi életet megmozdító korszaka? De a Vásárhelyen végzett Kincses Elemér munkásságát se feledjük, s a Bukarestben diákoskodott Penciulescu-tanítvány, a Tragédia-jelenetekkel diplomázott Seprődi Kiss Attila Caragiale, Sütő, Bródy-előadásai Sepsiszentgyörgyön jelentettek eseményt. A nyolcvanas években pedig a szintén Bukarestben képzett Tompa Gábor Kolozsváron Bulgakov, Blaga, Mrožek, Sütő-rendezéseivel átbújt a tű fokán. ’86 tavaszán már a nagybeteg Ruttkai Éva a hazai hivatalossággal segítette volna Tompa áttelepedését, aki végül maradt. Mert a formátum még a maga rettenetközegében is átküzdheti magát. Más kérdés, hogy Tompa Gábor Harag kutatólázát, a magyar dráma megújításának gondolatát semmibe vette, nem folytatta, s éppen Kolozsváron... Súlyosan téved Szőke, amikor azt állítja: a színház ellenzéki terep. Demokráciában? Valami kondukátoros tévképzetben élt 1990 után is. Azóta se egyedüli prófétaként. Színházi élet, pártokra szakadozottan, mint a parlamentben? Avagy másként: az egyik város polgármestere kormányközeli, a másik ellenzéki. Mindkettő városában színház működik, mármost ha a rendező egyikben és a másikban is dolgozik, akkor egyszer így, másszor úgy hangolja az előadást, hogy provokálja a nagyérdeműt? Mert egy vidéki színház elsősorban a városé és a régióé. Avagy egy konzervatív város nézőit a baloldali kormány ellen bujtogassa színpadi „üzenetével” az állam, mindannyiunk pénzéből. Képtelenség. A katartikus érzésnek nincs pártos irányultsága. A színház a pártatlanná avatás szent helye, az estéli gyülekezet lelki-szellemi otthona. Szőke persze budapesti Katona József Színházul beszélt.

Egy Nemzeti Színháznak nevében a hivatása: szellemi összefogó szolgálatra kötelezett. Avagy a Nemzetinek esténként a kormány ellen kellene mozgósítani?! A nyugati alapítványi újproletár társaságoknak tetszön, persze. Akkor modern és független? Abszurdoid, agitatív észjárás. Szerepzavar. Ugyanis demokráciában a színház nem rendszerdöntető feladatra szerződik a társadalommal.

A Nemzeti irodalmi tanácsadójaként írta Páskándi Géza: „A színház a demokrácia igaz iskolája! Miféle demokrácia lesz az, ahol csakis az utca az új és régi hordószónoklatai, a közvélemény hangzavara jelentik ennek iskoláját, de például a színház nem! Színházellenes demokrácia? Az ilyen csak ab ovo kultúraellenes demokrácia lehet, ami ugyanoda lyukad ki, ahova az ősbolsevik vagy a fasiszta uralom” (*Száműzött szavak temploma*). Azt is írja Páskándi, amely színház, ha a magyar nyelv veszélyeztetésére nem ébred rá, annak a színháznak a lelke halott! S még valamit, hivatása: a lelkek gyógyítása, az elmék kondicionálása is. Tekintsünk az antik időkre: Aszklepiosz orvoslásának gyógyföldjére gondoljunk; Epidauros a görögség ősi helye, vizébe mártózni, gyógyulni jártak az emberek. A napi merítkezés után szórakozni is vágytak, ezért építettek a fürdő mellé amfiteátrumot, színházat. Ahol Szophoklészről Arisztophanészig változatos hangoltságban a testi bajokban az emberek lelküket fürdethették. Ihletetten írta Devecseri Gábor: „...kik színházba jártak alatta sorban, / meggyógyultak, vagy nem, ez üdv-helyen, / könnyet ejtettek régibb verseken, / csevegtek és vitáztak és daloltak...” (*Epidauroszi tücskök szóljatok*).

Manapság más a programos módi: a színház folytonos harcban álljon a polgári kormánnyal, de az anyagi támogatás persze kötelező. Jöhet a pótsegély is, ha bestiális a hangulat és elművészkedték a költségvetést, mint az Eszenyi-féle Vígszínházban. Üzenetmániás pártpropagandistaként a lelkeket nem lehet művelni. És béke nincs a társulatban sem. Ám az önhittség ájerében pácolódni intézményesen is leépülés, aminek jele: a költségvetési szabadosság számonkérése is a sértődés, a háborgás oka. Ahogy az „Egyetem” augiászi állapotában is a Vas utcai követelmények pontja. Koltai Lajos jó évtizede készült portréfilmjében döbbenően nézi az Ódry-kulissza világát: micsoda rendetlenség, mocskok!... Intézményes jellemrajz... Mit kíván a Vas utcai köztársaság?... Amorális szabadosság, ami persze már nem az örök nyugalomba menekült Szőke István zavara, hanem az előjogi öntudat diktátuma. Buggyant és veszélyes terep, akár a mofetta Szőke István szülőföldjén: ha beleülsz, gyógyulhatsz is, de ha föléhajolsz, a kénköves lég megölhet.

Amikor Karinthy Márton társaival tanakodott, a kérdés így hangzott: a „nagy generációt” reprezentálták-e? Volt, aki egy farokmaradványnak nevezte magukat, Ascher szerint véletlenszerűen összeverődött társaság voltak. Részben igaz, másfelől a virtuális garancialevél valamennyiüket kísérte. Ki kinek a kije, és aztán ki a mentora. Közösséggé ezért sem érlelődhettek. És nem azért, mert Kornisnak évtizedek múltán is fájó emlék, hogy Szőkével összeugrott, s társai nem védték meg. A kötőanyag hiányzott: műveltség, tájékozódás, művészi elszántság, tehetség dolgában sokban különböztek. Többségük foglalkozásnak tekintette a rendezést, s nem hivatásnak. Valójában nem érdekelték egymást, amit igazol, hogy a főiskola utáni években már csak hallomásból értesültek arról, ki hol s mint él, dolgozik, és mit rendezett.

ROMHÁNYI LÁSZLÓ a főiskolán Brecht *Rettegés a harmadik birodalomban* című darabjával is vizsgázott, amit Marton Endre 1958 őszén a Nemzetiben

már színre vitt. Székely Gábor szolnoki színházában pedig Katajev *A kör négy-szögesítése* című vígjátékával diplomázott (1973). Rá emlékezve, társai elintézték Thália-beli segédrendezőségével, holott többször önállóan is dolgozott Kazimir színházában. Ascher pedzette, régi darabok játszókedvét Romhányi Egerben az Agria játékszínben felmelegítette. Az *András Kovács királysága* (1975): ízléses, jó hangulatú színházi estéről szoltak a beszámolók, s magam is így láttam. Bessenyei, Agárdi, Szemes Mari és társai voltak olyan személyiségek, hogy Köves István átdolgozásában Bródy-Tolcsvai dalaival is „időszerűsítve” Szentes Reginald játékát mértékletes jókedvvel hitelesítették. A következő években egyre vizesedett, vértelenedett a bikás nedű, végül Romhányit leváltották Egerben. Helyébe Valló Pétert avatták művészeti vezetővé. Romhányi pedig egy várral odébb állt, 1979-ben Diósgyőrön egy nyáron át táncolt. Botrányos Madách-előadása (*Férfi és nő*) vár-(rom)-játéknak minősült. A miskolci vezetés azonmód eltávolította. Ám a magosban Romhányi titkos-országos várkapitányi rangot viselhetett, mert 1982-ben felbukkant Kőszegen, ahol Páskándi-darabbal kezdett (*Az ígéret ostroma*), s még évekig folytatta. Romhányinak a várjáték volt a hitbizománya... – miközben Magyar Színkörében a magyar darabokat blamált. Áradt a nivótlanság; az előadások gyakran elmaradtak az Almási téri művelődési házban és a Kossuth Klubban. Hasonlóan folytatta a Berecz János avatta Jurta Színházban is; bővliban mérte a hazai drámát. Hírére Sütő András és Ratkó József megtiltotta bemutatóját. Pökhendien viselkedett színészeivel, nem fizetett, ígéretet. Honnan volt hitbizománya? Páskándi Géza idézett egy találkozójukat, amiből orrintotta: a miniszterelnök-helyettes, Marjai József embere, mert találkozásuk alkalmával némi sörök oldottságában Romhányi örökösen rá hivatkozott. Marjai pedig tudottan a moszkovita vonalat (is) vitte, így a KGB emberének is gyanították. Akkor persze már nem lehetett tudni, hogy Kádár köréből ki hova dolgozik; dialektikusan két irányba – keletre és nyugatra – szinte bizonyosan.

Alávaló antiszemita, közbűntényes, belügyes szuka vonala 1990 után megvilágította: Romhányi rongyemberré, börtöntöltelékké silányult. Diáktársai egyhangúan állították: egykor semmi jel nem mutatott pokolba vezető holnapjába. De hát jelentő fontoskodását maga említette társainak!...? Mint utólag kiderült: Romhányi a szervezők megbízásából a Jurta tanácskozások beszédeit rögzítette, amit a szolgálatoknak is átadott. Amikor Bíró Zoltántól megkaptam, a máig közre nem adott Erdély-tanácskozás anyagából (a II. 1988. március 26-ai) felszólalásom másolatát, kiderült: Romhányi cenzúrázott, mert az Aczél Györgyre utaló tényeket és mondatokat a szalagról letörölte(tte), amik nem szerepeltek a gépelt példányban.

UTÓLAG ismerve az élet-utakat, mondhatjuk: a Marton-osztály java az önszigoros pokoljárás alól mentesítette magát. Ahogy Lorca írta: a színház egy nemzet, egy társadalom kondíciójának légsúlymérője. Nem publicisztikai értelemben s nem abban a szellemben, ahogy a Színművészeti Egyetem vezetése áldozatos rendetlenségével kormánybuktató belterjes kócerájá züllesztette az

intézményt. Elég sajnós, hogy Ascher Tamás, aki rangos életművel igazolta művészi életét, rektorként, tanügyi felelősként nem bizonyította, a Színház: a színek háza. Noha kilencven fordulóján úgy látta, hogy a színház csöndesítheti társadalmi hangját. Feledhetetlen ihletett szakralitás, ahogyan Ascher rendezte például a *Három nővér* alakjait, amint ámulnak a bűgócsiga felett. Felelősként hasonló ígézet és bűvölet kívántatik ahhoz is, hogy rektorként a készülődő ifjakat elbűvölje az Intézmény működése s benn a Hivatás értelme. Ebben a szellemben illett volna a tanári kart és tanmenetet az egyetem működését is szervezni és kialakítani. Vagyis sok irányban ihletett, képzett tanári karral. Tudományos minősítések áradtak, de hol vannak a művek, a színház múltját, hivatását, az alkotói gondolatokat összegző munkák? Mint múlt az idő, a Főiskola/Egyetem egytálételes menükonyhává sorvadt. S hogy Ascher vénségében Vidnyánszky Attila lélektanáról bölcsködik, az már méltatlan és szánandó hadművelet. Tanúként Ascher keserves, dosztojevszkiji mélységben nemzedéki tanulással is, inkább elbeszélhetné mintatanára, Babarczy László leépülését, hatalommániájába sorvadt életét.

(Karinthy Márton könyvének zárófejezetében az Ódry Színpad telefonfülkéjének falára vésett gúnyrajz állt: az elődök, a tanárok nemzedéke „Ádám Ottó, Vámos László, Szinetár Miklós, Kazimír Károly, Várkonyi Zoltán, aláírva a nevük, úgy vonultak, mint pincebogarak, összekapaszkodva a szakadék felé, a semmibe”. Lám, az élcrajon Major Tamás mentességet élvezett! De hogy, s hova vonulnak az utódok? A tanítványok? Babarczy László évtizedeken át működő eloetemuült diktátorsága mint egyetemes emberi és szakmai minta volna? Amitől ifjan még viszolygott, Major Tamás 45 utáni diktátumos politikai működése, mint előzmény, karikatúrásan beteljesedett Babarczy életében is.)

A HATVANYOLCBAN VÉGZETT ÉS INDULT nemzedék sem lett külön, mint mestereik voltak. Ha állna most is a telefonfülke, újabb karikatúrás freskó illene oldalára. Hátra tekintve úgy is mondhatjuk: az új nemzedék Nemzeti Színházbeli négy esztendejében (1978–1982) Katona, Madách, Vörösmarty műveinek új láttatásával meg se próbálkozott. Azaz: Marton, Major rendezései fölött új hangoltságú, korszakos (?) értelmezésekre nem vállalkoztak. Potomság, hogy a Katona József Színház Zsámbéki–Ascher-nemzedéke nem feszült a *Bánk bánnak*, persze nem a Mohácsi-féle tálalás hiányzott. Azt mondta Illés István: harminc éven át Zsámbéki csak jót rendezhetett. Ascher és Székely hasonlóképp. Ebben a falkasajtó is felelős; a Színházról a tévé magazinjáig és az *ÉS*-ig és díjosztásig oly hangosan verte a tam-tamot, hogy az ünnepeltek is belerévültek halhatatlanságukba. MGP, Koltai Tamás hazai, Mihályi Gábor angol és francia nyelven exportált cikkeiben a középserű előadások is gyakran teóriás érvekkel halhatatlanultak. Észre se vették, a dicséretetek elfárasztották, elgyöngítették a kaposvári különítményt. Másként, mint a régiek, de külföldi, megmértetett darabok előadásával, biztonságos-sikeres produkciókkal könnyebb volt népszerűséget és rangot tartani, mint már sokszor színpadra jutott hazai klasszikusokkal viaskodni. Avagy ismeretlen magyar művekkel kockáztatni a folyton vastapsos

ünneplést. Kockáztatás, kísérletezés alól önfelmentetten? Nem növesztették magukat, hanem a tetőt húzták maguk fölé.

„Mindenféle színház lehet jó” – mondja Ascher. Ebben a jelben A Lócsiszár ösbemutatóját, Németh László, Weöres darabjait színpadra vállaló Zsámbéki egy *Bánk* előadásával is rangját erősítette volna. Amint Székely Gábor is hamar megállt Füst Milánnal, a *Negyedik Henrik királyt* már nem illesztette repertoárjába. Páskándi Géza a színpadi stílus megannyi árnyalatát virtuózan tudta, ezért ne vicceljünk már, hogy ő nem érdemesült volna a Katona József Színház repertoárjába? Avagy nehezebb lecke, ha a *Patikával* színházat kezdett Ascher például Szép Ernő „gyönyörű mesepoémáját” (Ady) az *Egyszeri királyfit* is életre támasztja? Kismesterek a nagynak is feszülhettek volna évtizedek áramlásában egyszer, de a *Csongorral* vagy a *Tragédiával* is megküzdeni! Tanárságukban rendezőként is példával szolgálva. Szerves gondolkodás, a sokféleség helyett a diktátumos egyféleséget tenyésztették a főiskolán. Ami aztán már pedagógiai züllöttség jele is, hogy 2020 őszén szervezték, bujtogatták a diákokat. Kállai Ferenc képét ismételve: beszélni nem tudó, a nyelv árnyalatait nem ismerő színészproletárok ágáltak a Vas utcában, s az intézmény 155 éves múltját hirdető táblával játszottak lumpenforradalmat. A 20-as ősz, melyen nem húzhattak lapot huszonegyre – sajátos fejezete a Tanoda/Akadémia/Főiskola/Egyetem másfél századának.

(A francia színházi képzés nagymúltú intézményében, az 1784-ben, a királyság felügyeletében alapított párizsi Conservatoire-ban rendezőket nem képeznek. Színészeket, színházi embereket tanítanak, s oly széles és mély teroszerűséggel, hogy idővel az alkalmas színész rendezővé nőhet. Avagy egy-egy színi közösség kiműveli-neveli magából azt a személyt, aki őket művészi igénnyel és konoksággal összehangolja, s előadásokra készíti. De figyelem: ha megnézzük a francia színi diákok vizsgaanyagát, a nagy klasszikusok Racine, Corneille, Molière mellett Victor Hugótól Musset-ig és tovább Sardou, Jarry, Anouilh, Sartre darabjai a holnap francia színészeinek repertoárjában szerepelnek. Vagyis: a stílusok és korok változatosságát megtanulják. Amikor alapoznak a múlttal, már képzeletük működhethet stílusok újkori alakzatában. Copeau, Jouvet, Jean Vilar: a francia színháziaik addig elvetett vagy gyakran játszott hazai drámák megújító értelmezésében teremtettek 20. századi stílusokat, iskolákat.

Főiskolások, egyetemisták a Vas utcában, ugyan mikor játszották Bornemisza Elektráját az Ódry Színpadon? Utolsó dátumként 1965-re emlékszem. De akkor is Móricz átdolgozásban. Noha az alapos dramaturgiai elemzést elmulasztotta Hegedüs Géza, mert Bornemisza rusztikus nyelve erősebben, és hívebben élteti a tragédiát, mint a Móricz oldotta változat („jó érzékkel, szöveg és cselekmény iránt tisztelettel alkalmazta a modern színházművészet igényeihez” – így Hegedüs blablája). Valójában: a húzások, főként a darabzárásként a Mester szavainak herélése Bornemisza politikai gondolatának élét is veszejt. Kérdés továbbá: Kisfaludy játékosságát tanulták-e az Uránia-házban? Vörösmarty, Tamási, Illyés Gyula nyelvi erejét megéreztek-e a iskolai pódiumon? Nincs nyoma, amint annak se, hogy ma volna egyetemet végzett fiatal, aki a Szózatot, egy Ady, Babits, Vas István, Nagy László verset okos szuggesztivitással el tudna mondani. Arcpirító,

hogya a Nemzeti akadémiaján is tanult Fullajtár Andrea a mai diákok körében a Nemzeti dalt elektronikus tábláról akadozva olvasta. Avagy tekintsük színjátéknak, azaz: a provokáció bájos-bajos változatának?)

KARINTHY MÁRTON főiskolás éveiben maga is írt egy Magyarok Párizsban című jelenetet, aztán vizsgán színre vitte Shaw *A sors embere* című játékát, Csehov *Háztűnézőjét* majd Krúdy *Kárpáti kalandját*, végül Szolnokon Shaw *Szent Johannájával* a kritikák szerint is dicséretesen diplomázott (1972. szeptember). Még főiskolásként, 1973 tavaszán a dramaturg osztály hallgatójának, Juhász Istvánnak *Kismutatók* című játékát emelte az Ódry színpadára, Pécsen pedig operakalandorként a *Parasztbecsülettel* szolgált. Indulásként Békéscsaba következett. 1974 márciusában Tamási Áron *Boldog nyárfalevél* című játékát rendezte. Apja szerint: „A darab elég gyöngye, hülyeség, bárgyúság. De az előadás ügyes és kedves, a körülményeket tekintve” (*Napló*, 3. 1974. III. 3.). Karinthy Ferenc türelmetlenül vélekedett; új darabjának (*Hosszú weekend*) hűvös fogadtatása s utilázasként ausztráliai kalandjának terve izgatta; atyai illemből, nyűgös kénytelenséggel kocsizott Csabára, a példázatjátékot érteni sem akarta. Fia több mint ügyesen, elegánsan rendezte, megértette, s tavaszi-költői játékosággá formálta a hűségpróbás, álarcos szerelmi történetet. Karinthy Márton Pécsre szerződött, innen Páskándi *Szeretők a hullámhosszon* című előadására emlékszem (1975); a némafilm stílusában, ironikus könnyedséggel vitte színpadra az abszurdoid játékot. Korához és műfajához közelített. Pécsről egy nagy bukta kipenderítette. Császár István Dosztojevskij-dramatizálása (*Istvánfalva*), melynek próbáit a lump író tartósan magas maligán fokon szabotálta. Omlott persze a munka, amiben a társulati akarat megmentette a bemutatót (1977. február). A fuccsos légkört Karinthy Márton a bankett hűvösében sem érzékelte. Távozott Pécsről, a Thália Színházban Kazimir Károly megélhetési menedékét követően magánvállalkozás következett (1982). Harsányi Gáborral szövetkezett, akiről könyvében csak egy sejtelmes-csalódott mondatot olvashatunk, jelezvén: barátságörcsös melegét könyvében sem érezte elbeszélhetőnek. Annyi bizonyos, Harsányi tehetsége, színészi ereje és rangja az elmúlt évtizedekben a brettli, a hakni, az üvöltöző kabaré árában sorvadozott. Láttam kezdsüket Szolnokon a művelődési ház porondján (Hubay: *Zsenik iskolája*, Karinthy Ferenc: *Gőz*, 1982); mi tagadás: zseni-jelek híján feszülten főttünk levünkben, hogy lebonyolódjon az este. Nézve a spektakulumot, a 40 éves drámaíróságát ünneplő Hubay is erősen fészkelődött székében. Karinthy Mártont családi neve is segítette Hőköm színpadiságában, hogy küzdelmét, a Végh Antal-féle szedett-vetett focirevü sportcsarnoki botránya után is életben tartsa. Fuccsok után, mégis: „Te megvalósultál” – mondta neki évtizedek múltán Kornis Mihály. Igen, az idő Karinthyt igazolta; jobbára a 20. század polgári mulatságok, a kacagtatásra gyártott játékok életre hívásával Aszlányi Károlytól Csurka Istvánig a magyar írók seregével és némi nem szerető játékokkal benépesítette a lágymányosi Karinthy Színház évadjait.

EPILÓG. Másfél évtizede jó sorsom lágymányosi polgárrá avatott. A temetőből jöve a kocsiból gyakran egy futó pillantás újra és újra nyugtatott: változatlanul

áll és működik a Karinthy Színház! Általános színházjáró kedvemből kifogyva nem kíváncsoztam esti multságba. Ám egy kora délután a Budafoki úton baktatva szembe jött és üdvözölt Karinthy Marci, akit rendezői életének hajnalán talán első interjúra én kértem. Innen az ismeretség. Családjának párizsi ágával kedves órák emlékezetében is régi ismerősként örömmel kezeltem. Jól megy Marci színháza, mondta Judit nővére, a Párizs-közel Jovy-en-Josas-i együtt-létünkben. Udvarias fordulatok után Marci kedvessége szíven szólított: „Egyszer látogass el hozzánk.” Igen, így mondta: „hozzánk”. A közös többes meghatott, mandula-vágású szemének szerető fénye erősítette hívó őszinteségét. Közösséget teremtett színházi barátaival. Valami mentség forma választ dadogtam, de zavart tartózkodásomat érzékelve, tapintatos volt, érvekkel nem győzködött. Elköszöntünk egymástól. Az idő múlásával bennem nem kopott Márton hívása, mocorgott színházának látása azért is, hogy újra találkozzunk, mert kivételes direktori erény: esténként bejárt az előadásaira. A magyar színházi élet múltját anekdotás színességgel ismerte, Majorról is sokat tudott, de nem mindent pontosan. Könyvei is bátorították kedvemet a disputára. Próbatételes műveket írt; családi és szellemtörténeti krónikája emberi és magyar kórismetünket is adatolja. Évadok teltek, újra olvastam munkáit, s határoztam: menjünk lágymányosi színházába! 2019 októberében Magdival néztük a novemberi műsort, 10-én: *A mi kisvárosunk!* Thornton Wilder poétikus rekviemje életemet elkísérte. Egykor a Madáchban a Rendező szerepében előbb Bessenyeit láttam, akit később Mensáros László remekül váltott, az ő előadásává nemesedett. Csaknem negyedszázad múltán, 1992 telén Mensáros hívásomra rendezte is a Nemzeti-Várszínházban, esztendő múltán Laci bácsi halála dermesztette meg a sikersorozatot. Csabai évadjában Karinthy Márton színházi életét indította Wilder misztériumjátékával. A gyermekkor álma is felfénylett előtte: Benedek Marcell fordította. A Karinthy Színház repertoárját áttekintve *A mi kisvárosunk* a vígjátékok sorából komolyságával kitűnt, reméltem: közelesen Grorver Corners-ben Marcival találkozom!

November 6-án gyászpecsétes közlemény csapott a hírfolyamba: hetvenegyedik évében elhunyt Karinthy Márton, Kossuth-díjas rendező, a Karinthy Színház igazgatója. Azonmód megvilágosodott, a 2019/20-as évadot miért indította *A mi kisvárosunk* bemutatójával. Már készült a végső, nagy előadásra. Búcsúzott az élettől, szeretteitől, a színháztól. Márton hozzá méltó, nemes eleganciával szervezte összegzését. November 10-én színháza már nem játszott; *A mi kisvárosunk* Karinthy Márton végrendeletes előadásává nemesült, s őt gyászolva Emily-emlékeim élednek fel. Pap Éva, majd Götz Anna fájdalmas kérdés visszhangzik az idő mélyéből:

„Ó, olyan gyors ez az egész. Rá sem értünk, hogy megnézzük egymást... Hát ez mind megtörtént, és mi nem is vettük észre... Csodálatos vagy világ, senki, senki nem tud felfogni... Van ember, aki felfogja az életet, amíg éli? Minden egyes percében?

Rendező: Nincs. Szentek és költők talán-néha.”

A járvány házifogságában az elmulasztott találkozás fájdalma csak erősödött. Olyasként is, hogy menedékül Karinthy Márton könyvének viharzónájába merészkedjem. Mint haladtam, nem könnyültem, egyre sietősebb napjaimbán gyűltek a jegyzetlapok. Megkéssett töredékek nehezítették elmondani a krónika újkori tanulságait. Azért is, mert előtűnik mulasztásom apjával is. Futó csevejes ismerkedéssel a Hungária ruhatára előtt azzal búcsúztunk, hogy a *Tiszatáj* Magyar Játékszín sorozatában beszélgetünk a tegnapi dramaturg emlékeiről és a Nemzeti Színház ügyeiről. Aztán múlt az idő, Karinthy Ferencet nem hívtam, nem kerestem. A nyolcvanas évek második felében egyre gyorsult az életünk; fontoskodtunk, világmegváltó reményeinket hajkuráasztuk. Igen, így rohanjuk át az életünket, s alig tudunk elmerülni az öröm, a találkozás Pillanatában. Megsértjük egymást, tájtékos jelzőket szikráztatunk – és nincs erőnk bocsánatot kérni. Szeretetadományunk is fogyatékos. Egykori sebesültségünket, újabbakkal nehezítve, a végjátékban sokszorosan szenvedjük. Immár a végére jutva, mulasztásaink, a hirtelen sértő szavak, mondatok, gesztusok egyre sajognak, s balga magunkat áltatva dadogjuk: „olyan gyors ez az egész”. Megbánásban és bocsánatban pedig nem érdemesülünk haladéokra. Karinthy Ferenc a változás riadalmában, a náci és a Rákosi-korba, világjárásokba belefáradtan, rohanósan porlasztotta vízi birkózásokban is edzett testét, lelkét, máját s írói kedvét. Az éjszakai telefonozások mókamestere, az örök kamasz, az ország Cinije Holnapot-rettegő önfeladással, kétségbeesve halt meg, mint Németh László hőse, Colbert.

Önvigaszul is, Karinthy Ferenc naplójának utolsó bejegyzését olvasom. Németh Lászlóval álmodott: 1991. június 20.: „Laci bácsi, mért bünteted magadat egész életedben? Mit akarsz levezekelni? Csak hogy a világra jöttél? Megbocsáss, szórtál villámokat épp eleget másokra is... – de legfőképp önmagad gyötörted. Mint azok a régi apácák, akik belül szögekkel kivert cilicium övet viseltek derekukon. Miért, Laci bácsi. Miért? Furcsán elhallgatott, azzal a félszeg mosolyával, nem válaszolt. Mint akinek a szívébe találtak. Micsoda álom!” Itt a napló megszakadt. Ahogy a száz éve született Karinthy Ferenc élete is, 1992. február 29-én; a szökőévben örökre elszökött. Hogy álmodjuk az ördöggörccstől való szabadulást. Álmodjuk, mert a sírba visszük magunkkal. Örök álomba, megváltásunk végső menedékébe.

2021. június 4.

IRODALOM

Aczél György: *Eszmének erejével* (II. kiad. Kossuth K., 1971); Alan Baddeley: *Az emberi emlékezet* (ford. Racsmány Mihály. Osiris K., 1997); Devecseri Gábor: *Epidauroszi tücskök szóljatók* (Magvető K., 1978); Gábor Miklós: *Kos a Mérlegen* (Szépirodalmi K., 1990); Földes Anna: *A rendező a szó* (Népművelési propaganda K., 1974); Gyárfás Miklós: *A tettes mindig Oidipusz* (Gondolat, 1978); Hegedüs Géza – Kónya Judit: *A magyar dráma útja* (Gondolat K., 1964);

Hegedüs Géza: *Kettesben a tragédiával* (Szépirodalmi K., 1969); Karinthy Ferenc: *Napló, I–III.* (Littoria K., 1993); Karinthy Márton: *Ördögörcs – utazás Karinthyába* (Ulpus Ház K., 2003); Karinthy Márton: *A vihar kapuja* (Ulpus Ház K., 2007); Kántor Lajos–Kötő József: *Magyar Színház Erdélyben, 1919–1992* (Kriterion, 1994); Latinovts Zoltán: *Ködszurkáló* (Magvető K., 1973) Kávási Klára: *Németh Antal a Nemzetiben és száműzetésben* (MMA Kiadó, 2018); Lengyel György: *Színházi emberek* (Corvina K., 2008); Kodály Zoltán: *Közélet, vallomások, zeneélet* (vál., szerk. Vargyas Lajos. Szépirodalmi K., 1989); Mihályi Gábor: *A Kaposvár-jelenség* (Múzsák K., 1984); Németh László: *Az én katedrám* (Szépirodalmi–Magvető K., 1969); Németh László: *Megmentett gondolatok* (Magvető–Szépirodalmi K., 1975); Páskándi Géza: *Száműzött szavak temploma* (sajtó alá r. Páskándiné Sebők Anna. Codex Print K., 1998); *A százéves színiiskola* (szerk. Csillag Ilona. Magvető K., 1964); Sztanyiszlavszkij: *Életem a művészetben* (ford.: Gellért György. Gondolat K., 1967); Verebes István: *Tőlég* (Solar K., 2018); Thornton Wilder: *Drámák* (utószó: Benedek András. Európa K., 1981).

A Film Színház Muzsikát idézve rövidítésünk: FSzM.

Köszönöm Blaskó Péternek, hogy főiskolai éveiről beszélhettünk. Pőcz Erzsébet a belügyi levéltár (ÁBTL) anyagát segített megismerni.

Albrecht Dürer: Szent Kristóf (famestszet, 21×21 cm, 1511)